

Elefantit museoissa - kun näyttely floppaa

Riku Kauhanen

Museoon on tulossa uusi näyttely! Järjestänyt taho kutsuu paikallislehtien toimittajia, ehkä radionkin paikalle avajaispäivän läheystyössä. Museotutkija, amanuenssi tai muu vastaava kertoo medialle siitä, miten suuri panos tälle näyttelylle on annettu, mitä hienoja multimedioita siihen on sovellettu ja ketkä kaikki ovat tehneet näyttelyn mahdolliseksi. Mutta sitten voi: avajaispäivän jälkeen tuskin kukaan tulee vilkaisemaan, paitsi ovelle kääntymään. Suurin osa juoksee huoneen läpi päästäkseen jatkamaan perusnäyttelyn tai toisen näyttelyn parissa. Mikä meni pieleen?

Riikan ja Räävelin matkalaisen tähän kirjatulle mietteille taustaksi

"Näyttely on museon näkyvin linjanveto", joten ei ole helppoa ryhtyä kirjoittamaan kriittiseen sävyyn museon tärkeimmästä työkalusta. Floppaaminen, näyttelyn epäonnistuminen, ei ole kepeä aihe johon tarttua ja josta kirjoittaa. Kuluneen vuoden aikana tämän kirjoittaja on ehtinyt käydä useiden kotimaisten museoiden lisäksi ainejärjestöjen Museion ja Vare kanssa Latviassa Riikan ja Virossa Tallinnan museoissa. Tämän artikkelin pohjana onkin paljolti baltialaisten ja suomalaisten museoiden välisten erojen ja molemmissa maissa esiintyvien samankaltaisten ongelmien pohdinnasta syntyneet mietinnöt.

Baltian maista puuttuu käytännöllisesti kokonaan museologinen koulutus museoalalla töitä tekevilta. Silti halu ymmärtää omaa kipeää menneisyyttä ja esittää kansakunnan historiaa ennen neuvostoaikaa ovat inspiroineet ja saaneet aikaiseksi paljon kiinnostavaa museotyön saralla. Myös Turussa saatiin aiheen tiimoilta kirpeitä kommentteja Punaste lippude al -näyttelystä 2008, joskin kritiikki oli poliittista, ei näyttelypoliittista: tämä osoittaa museonäyttelyn voiman. Punaste lippude al -näyttelystä kertova kirja palkittiin samana vuonna vuoden museojulkaisuna.

Flopin teoriaa

On monia syitä, joista johtuen näyttely voi epäonnistua. Monesti kyseessä on vielä useamman tekijän summa. Tärkeimpänä onnistumisen edellytyksenä on tietysti näyttelyn aihe. Toiseksi, näyttelyn sisällön on vastattava aihetta. Tämäkään ei ole itsestään selvää, etenkin pienemmän mittakaavan museoissa saatetaan sopivan otsikon alle tunkea aasinsiltoja käyttäen lähes mitä tahansa vitriiniin. Kolmanneksi museoalaa vaivaa krooninen resurssipula niin rahasta kuin tilasta. Ovela mieli kyllä onnistuu nyhjäisemään yllättävän tyhjältä, kuten Liedon Nautelankosken värikkäistä langoista kangaspohjalle sommitellut maailmankartat osoittavat. Näin museossa vältettiin kalliiden karttojen painatuskustannukset.

Yliresursointiinkin liittyviä ongelmia on kuviteltavissa, vaikkakaan suoranaista esimerkkiä ei ole antaa. Tällaisia ongelmia saattaa syntyä hyvin budjetoitua näyttelyä seuraavassa näyttelyssä, kun ei enää ponnistellakaan samalta pohjalta mutta odotukset ovat samat. Samoin näyttelyn edellytyksenä voi olla yhteistyö harrastajien tai keräilijöiden kanssa, jotka haluavat - enemmän tai vähemmän epärealistisesti - koko kokoelmansa esille. Tällöin tosin pikemminkin ylitetään käytössä olevat tilalliset resurssit.

Museolla voi myös olla vaikeuksia markkinoinnin ja mainonnan kanssa, jolloin hyvääkään näyttelyä ei saada esille. Keskityn tässä artikkelissa kuitenkin näyttelystä itsestään johtuviin ongelmiin ja todellisiin esimerkkeihin. Esimerkkien yhteydessä on syytä korostaa, että kyseessä on oman havainnointini, käymieni keskustelujen ja kokemusteni vertailujen pohjalta luotu subjektiivinen näkemys.

Vanha rakennus -syndrooma

"Täällä Riikassa on sellainen ongelma, että missä vain onkin vanha rakennus niin siihen halutaan perustaa museo." Samanlaisia ongelmia on myös Suomessa museoiden ylläpitämisestä ja valvomisesta vastaavien viranomaisten kannalta. Liika on liikaa, oli aatos miten kaunis tahansa. Museovirasto pyrkiikin myymään kiinteistöjään ja vähentämään ylläpidettävien kohteidensa määrää, muun muassa etsimällä yhteistyötahoja niistä huolehtimiseen. Lista käsittää myös museoita ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaita rakennuksia. Arvottamisessa ei mainita kohteiden soveltumista näyttelyjen pitämiseen, kulttuurihistorialliset raamit ovat tärkeintä.

Monesti museorakennus on tunnelman luomisessa ja nähtävyytenä olennainen osa museon taikaa. Aina rakennus ei kuitenkaan palvele tehtäväänsä. Katson kotikaupungistani kertovan Haminan rauha 1809 -näyttelyn epäonnistuneen juuri tästä syystä. Se oli sijoitettu Reserviupseerikoulun Venäjän vallan ajoilta peräisin olevaan kasarmirakennukseen, niin sanottuun Pyörävarastoon. Museologinen panos, komeat ja asiantuntemuksella laaditut näyttelytekstit, menivät hukkaan kun niihin ei paikka paikoin saatu osumaan kunnon valaistusta. Aiemmin mainitut aasinsillat ja ongelmat paikallisten ja harrastajien osanoton kanssa näyttelivät myös osaa näyttelykakofoniassa. Esimerkiksi Suvorovin linnakkeista (1790-luku) tehdyt taulut eivät juurikaan liittyneet Haminan rauhaan.

Komean esimerkin uudesta rakennuksesta erinomaisen näyttelyn teossa tarjoaa Etelä-Afrikasta kertova upea Peekaboo -näyttely Tennispalatsissa. Teolliseen ja kaupalliseen käyttöön tarkoitettu 1937 valmistunut funkkisrakennus taipuu notkeasti museokäyttöön. Museoita tulisikin perustaa ja keskittää enemmän näyttelyiden kannalta käyttökelpoisempiin rakennuksiin. Tämä palvelisi monessa tapauksessa näyttelytarpeiden lisäksi myös kokoelma- ja arkistopalveluita. Palataksemme Riikaan on maassa esimerkiksi useita taiteilija Janis Rozentälsille omistettuja museoita, joiden kaikkien ylläpitoon ei välttämättä enää riitä varaa. Monet näistä museoista on perustettu juuri Rozentälsin elämään tavalla tai toisella liittyviin rakennuksiin. Avoimeksi jää, saako mahdollisissa museoiden yhdistelmäpäätöksissä voiton näyttelyille sopivin ympäristö autenttisuudellaan, taloudellisuudellaan vai käyttökelpoisuudellaan.

Tsingis Kaanin pedagogiikkaa

Kerrotaan Tsingis Kaanin käyttäneen sangen tehokasta pelottelutaktiikkaa alistaessaan väestöä ikeensä alle. Hän kävi neuvotteluja kylien kanssa, mutta mikäli nämä kieltäytyivät yhteistyöstä hyökättiin yhteen kylistä. Paikan kaikki asukkaat tapettiin sekä näiden irtihakatuista päistä kasattiin suuri pyramidi varoitukseksi muille kylille.

Ilmeisesti samalla tavalla ajatellaan toimivan Kansallismuseomme esihistorian näyttelyn. Mikään ei tuota suomalaiselle arkeologille niin paljon häpeää kuin käydä jonkun muun maan kansallismuseon perusnäyttelyssä. Esineiden esillepanossa on usein suurta kekseliäisyyttä, esittelytapaa ajatellaan kävijän kannalta ja tukena on monesti käteviä graafisia esityksiä ja ennallistuksia. Asiaan on viimeisimmän käyntini perusteella saatu parannusta, mutta helmikuussa 2007 jouduin konttaamaan Kansallismuseomme lattialla nähdäkseni osan esineistä.

Tsingis Kaanin pedagogiikka pätee silti yhä. Tärkeänä osana museologian teoriaa pohditaan museoesineen useita eri elämänvaiheita ja konteksteja, ja tästä asiasta onkin useita tulkintoja ja näkökulmia. Olen kuitenkin jokseenkin varma, ettei jäätuuria ja muita kiviesineen teelmiä kivikaudella aseteltu suureksi keoksi.

Kansallismuseon esihistorian näyttely on muutenkin liian täyteen ahdettu ja perustuu lähes puhtaasti esineiden määrään ja ulkonäköön, ei niiden kautta kerrottuun tarinaan. Nimilapuilla varustetut esineet eivät avaudu itsestään suurinakaan sarjoina (tai kekoina) museossa kävijälle, eikä kaikkia virheitä tai puutteita saa korvattua opastuksella. Tarina kertominen kymmenien, satojen, jopa tuhansien esineiden kautta on äärimmäisen vaativaa, mutta näyttelyvitriinit eivät saa olla pelkkä kokoelmien jatke.

Ääniteitä vai hakoteitä?

Asia, jolle monet turkulaiset museologit ovat lämmenneet on 26.3.-19.9.2010 Aboa Vetus & Ars Novassa pyörinyt Ääniteitä -näyttely. Lämpeneminen tosin on ollut enemmän kuumana käymistä ja harvoin saa kuulla näyttelyn saavan osakseen niin paljon ryöpytystä. Ikävä kyllä minun on yhdyttävä kritiikkiin.

Näyttelyn taustalla on hieno teoria siitä, kuinka kuusi keskiaikaista äänimaisemaa avaa uuden ikkunan menneisyyden kokemiseen. Näyttelystä ja äänimaailman käytöstä on myös tuore artikkelikokoelma Moniääninen = Ljudspår (2010), ja teos pohjautuu Aboa Vetus & Ars Novan ja Naantalin museon yhteiseen, samannimiseen hankkeeseen ja sen perusteella marraskuussa 2009 järjestettyyn seminaariin. Taustatyötä näyttelyn eteen on ainakin tehty. Mutta mikä meni pieleen, jos meni?

Museologien kommentteja vakavammin otettava seikka on se, etteivät museossa kävivät jääneet kuuntelemaan. He kävelivät ohi. Mitä minä tein? Kuuntelin kaikkia niin pitkään kuin kantti kesti: jäin esimerkiksi höröttämään ääniä birgittalaisluostarista, mutta ennen kuin minuuttiakaan oli kulunut tuumin itsekseni "Jaahas, taas tätä valaanuikutusrentoutusmusaa" ja kävelin tieheni. En

Lähdejulkaisu: Kuriositeetikabi.net 2 / 2010. Tämä dokumentti on ladattu osoitteesta <http://www.kuriositeetikabi.net>.

Source publication: Kuriositeetikabi.net 2 / 2010. The document was downloaded from <http://www.kuriositeetikabi.net>

pääsyt keskiajalle. Niin paljon kuin Moniäänisessä puhutaankin aisteista ja korostetaan näköaistin saaneen liikaa valtaa, unohtuu, että muut aistit myös turtuvat äkkiä. Kaalikäärleiden löyhkään turtuu ja hakkaavien kiskojen kolina tuudittaa junamatkalaisen uneen.

Puolustukseksi on sanottava, ettei näyttelyntekijöiden tarkoitus missään vaiheessa Moniäänisen perusteella ollut, että jokaista pitkää pätkeä olisi jätävä kuuntelemaan alusta loppuun vaan että niihin pääsisi helposti mukaan, hetkeksikin. Tietyllä tavalla näyttelyssä on kyllä ideaakin, pariinkin kertaan olen Turun Yliopistonkadulla, Onnenhevosen kohdalla pysähtynyt ihan vain kuuntelemaan huilun soittoa, askelia, naurua, puhetta ja autojen ääniä. Ääniteitä ei kuitenkaan onnistunut syventämään minulle tätä maailmaa. Museonjohtaja Johanna Lehto-Vahteran tuoreen Muinaistutkijaan (3/2010 s. 38-41) kirjoittaman artikkelin mukaan näyttely sai pääosin kannustavaa palautetta, ja negatiivinen palaute on ollut (yllättävän) vähäistä (sulkeet Lehto-Vahteran).

Idea äänen käytöstä museonäyttelyssä ei ole uusi, vaikuttavimman kokemuksen tarjosi taidemuseo Ateneum Helsingissä näyttelyllään Musiikki ja hiljaisuus (15.06.2007 - 02.09.2007). Taidemuseon näkökulma ääneen on luonnollisesti tyystin poikkeava kulttuurihistoriallisista museoista, mutta Ateneumin näyttely oli jotain aivan omaa luokkaansa. Suomalaisen symbolismin helmiin saattoi tutustua musiikin kautta, ja täällä teokset ja taustalla soiva musiikki oli valittu oivallisesti. Jaksoin istahtaa alas pitkäksi aikaa katselemaan teoksia, tai kierrellä hiljakseen ja kiireettömästi taululta taululle. Vetuslaisten kirjoittamat artikkelit ovat täynnä teoriaa äänestä ja hiljaisuudesta, mutta vasta Ateneumin kyseisen näyttelyn viimeinen huone, Hiljaisuus, onnistui saamaan aikaiseksi täydellisen hiljaisuuden. Äänettömyys yhdistyi täydellisesti valittuihin teoksiin, ja vältin visusti edes narisuttamasta kenkiäni liikkuessani huoneessa. Hiljaisuus oli pyhää.

Kenties ongelma onkin juuri liiallinen teoria, "tämä e i v o i epäonnistua". Ääniteissä kikat ovat hallussa mutta juku, josta kaikki voisivat saada kiinni, puuttuu. Museologian opiskeleminen voi auttaa paljossa valmistautumisessa näyttelyiden tekemiseen, mutta liian vahva museologia voi kuitenkin kostautua asiakkaan unohtamisena. Riian Latvian Miehitysmuseossa pääsimme keskustelemaan perusnäyttelystä - erittäin onnistuneesta - ja uutta varten on konsultoitu amerikkalaista alan ammattilaista. Onnistuuko näyttely paremmin, vai jääkö se etäiseksi katsojille? Ääniteitä on selvästi museologien museologeille suunnittelema, ja ennen Aboa Vetuksesta poistumistani luin puhekuplia "Making of" nurkkauksessa, jossa kävi kyllä hyvin ilmi - pakinoitsija Seppo Ahdin sattuvaa lausahdusta lainatakseni - että näyttelyn suurimmiksi oivaltajiksi osoittautuvat näyttelyntekijät itse.

Kirjoittaja on arkeologian opiskelija ja humanististen tieteiden kandidaatti.

Lähdejulkaisu: *Kuriositeetikabi.net* 2 / 2010. Tämä dokumentti on ladattu osoitteesta <http://www.kuriositeetikabi.net>.

Source publication: *Kuriositeetikabi.net* 2 / 2010. The document was downloaded from <http://www.kuriositeetikabi.net>

Lähteet ja lukemiseksi:

Aboa Vetus & Ars Nova, Ääniteitä-näyttely:

<<http://www.aboavetusarsnova.fi/fi/nayttelyt/aaniteita>>

(Sisältää yhden ääninäytteen kuunneltavaksi) käytetty 14.11.2010

Ateneumin Musiikki ja hiljaisuus -näyttely:

<<http://www.ateneum.fi/default.asp?docId=12416&showInfo=13551>> käytetty 16.11.2010

Härkönen, Leena: *Helsingin Sanomat*. 10.10.2010. Museovirasto panee kiinteistöjään myyntiin.

Lehto-Vahtera, Johanna: Näyttely ilman esineitä - Ääniteitä Turussa. *Muinaistutkija* 3/2010. s. 38-41.

Moniääninen = Ljudspår. 2010 (toim. Linda Hannula & Johanna Lehto-Vahtera). Finepress. Turku.

Muinaistutkija 1/1995 (useita artikkeleita Kansallismuseon juuri avatusta esihistorian perusnäyttelystä):

Huurre, Matti: Pari vuosikymmentä esihistorian perusnäyttelyn tekoa. s. 10-12.

Lähdesmäki, Ulla: Suomen esihistoria Kansallismuseossa. s. 13-15.

Vilkuna, Janne: Monumentaalisuuden armoilla. Suomen Kansallismuseon uusi esihistorian perusnäyttely. s. 18-21.

Kostet, Juhani: 9000 vuotta Suomen alueen historiaa näyttelynä. s. 22-23.

Lähdejulkaisu: Kuriositeetikabi.net 2 / 2010. Tämä dokumentti on ladattu osoitteesta <http://www.kuriositeetikabi.net>.

Source publication: Kuriositeetikabi.net 2 / 2010. The document was downloaded from <http://www.kuriositeetikabi.net>

Forsen, Björn: Meillä on jälleen ikioma esihistoria. s. 24-25.

Majamaa, Raija: Esihistoriaa etsimässä. s. 25-26.

Villikka, Satu & Heinämäki, Jyrki: Esihistoriallinen iltapäivä Suomen Kansallismuseossa.
s. 27-28

Hamari, Pirjo: Opiskelemassa esihistoriaa Kansallismuseossa. s. 29-30.

Kaunisto, Katri: Kauniita esineitä siististi vierekkäin. s. 31